

RECENSIES

Jan Roegiers, *De oprichting en de beginjaren van het bisschoppelijk seminarie te Gent (1569-1623)* (Gent, 1974).

De voorliggende studie werd als licentieverhandeling in de Morele en de Religieuze Wetenschappen verdedigd aan de Faculteit der Godgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Leuven. Ze werd opgenomen in de *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, XXVII (1973) 3-192 en meteen als boek afzonderlijk gepubliceerd in een oplage van driehonderd genummerde exemplaren.

In 1563 besloot het concilie van Trente tot de oprichting van een seminarie per bisdom: het was een van de voornaamste decreten van een concilie, dat gedurende vierhonderd jaar het godsdienstig en culturele leven in grote delen van de westerse wereld heeft bepaald. In de Nederlanden waar de oprichting van veertien nieuwe bisdommen door Filips II in 1559 de basis had gelegd voor de katholieke restauratie, probeerden de pas benoemde bisschoppen vrij spoedig deze opleidingscentra in het leven te roepen. Over de zestiende-eeuwse seminaries is doorgaans erg weinig bekend. Meestal zijn de bewaarde bronnen veel schaarser en moeilijker te hanteren dan bijvoorbeeld die uit de zeventiende of achttiende eeuw. Dat geldt ook voor de geschiedenis van het Gentse seminarie, dat door Cornelius Jansenius, eerste bisschop van Gent, in 1569, pas één jaar na zijn inauguratie werd opgericht. Nadat J. Roegiers veel zorg had besteed aan het opmaken van een inventaris van de verspreide archieven van het Gentse seminarie, *Inventaris van het Archief van het Bisschoppelijk Seminarie te Gent* (Brussel: Algemeen Rijksarchief, 1970, 93 blz.), was hij ongetwijfeld de best geplaatste persoon om de moeilijke eerste decennia van deze instelling te reconstrueren.

De studie bestaat uit drie hoofdstukken: 'De stichtingsjaren (1569-1576)', 'Beroerlicke tyden (1576-1609)', 'Opbouw en afbraak van een theologicum (1610-1623)'. Ze munt uit door de grondigheid van het onderzoek, de logische en systematische opbouw en de klaarheid van het betoog. Een uitgebreid voetnotenapparaat en enkele selecte bijlagen zoals de oprichtingsoorkonde van het seminarie, de dotatie door bisschop Jansenius, het oudste bewaarde seminariereglement, enz. bezorgen het werk een optimale controleerbaarheid.

Het seminarie heeft vanaf zijn stichting in 1569 tot aan de grondige reorganisatie in 1622-1624 een bewogen bestaan gekend. Cornelius Jansenius richtte meteen twee afdelingen op, een humaniora en een theologicum. Het concilie van Trente voorzag inderdaad de opname in het seminarie vanaf twaalf jaar. Ook deze jonge leerlingen werden dadelijk in de clerus opgenomen: ze kregen de tonsuur en de geestelijke klederdracht. Het Gentse seminarie verdween onder het calvinistisch bewind (1578-1584); enkel de humaniora-afdeling werd onder bisschop Damant (1590-1609) wederopgericht. Zijn tweede opvolger Van der Burch (1613-1616) legde opnieuw de klemtoon op de theologische vorming. De redenen voor de opheffing van het theologicum door bisschop Triest in 1623 - een totnogtoe onopgehelderd probleem - zijn volgens Rogiers complex. Samenvattend stelt hij dat A. Triest het seminarie-onderricht wellicht liever niet in handen van de Jezuiten zag en dat anderzijds de resultaten van de opleiding niet in evenredigheid waren met de financiële en menselijke inspanningen eraan besteed.

Het blijkt dat het seminarie waarvoor de zeven eerste bisschoppen verantwoordelijkheid droegen in de volle zin van het woord een episcopale instelling was: stichting, dotatie, reglement, organisatie en reorganisatie waren steeds opnieuw hun persoonlijk werk. Zij oefenden onbeperkt gezag uit over het seminarie, maar droegen er ook de volle last van. Het is onmogelijk binnen de grenzen van de toegemeten recensieruimte een werkelijke samenvatting van deze studie te brengen. Voor deze monografie die met een persoons- en plaats-

namenregister besluit, treden wij de grote onderscheiding van de examencommissie graag bij.

Van een recensent wordt nu eenmaal verwacht dat hij ook kritiek uitbrengt. We kunnen slechts wijzen op kleinigheden. Enkele bibliografische referenties missen stricte uniformiteit. Zo worden bijvoorbeeld sommige titel-woorden nu eens met en dan weer zonder hoofdletters geschreven. Men vergelijkte onder anderen de volgende voetnoten - we beperken ons tot een bewijsplaats - met de corresponderende titels in de bibliografie: 20, noot 1; 22 noten 3, 4 en 6; 23, noot 7; 24, noot 11; 35, noten 68 en 70; 81, noot 89; bij P. Declerck, de woorden priesteropleiding en kerkprovincie, *passim*. De auteur is ook niet steeds consequent in het aanwenden van de verkorte titels door hem zelf op pagina 19 aangegeven. Tenslotte wijzen we nog op enkele verschrijvingen: 14, P. Declerck, De diocesane..., *XII* in plaats van *XIII*; 16, G. Joos, Een Latijnsche..., *1928-1929* in plaats van *1938-1939* en *Dekretes* in plaats van *Dekrets*; 18, R. Tambuyser, en *1593* in plaats van *1573*; 59, noot 198, *Latijnse.. Aantekeningen* in plaats van *Latijnsche...Aantekeningen*. Dat het hier wel eens om zelffouten gaat, ligt voor de hand. In elk geval doen deze details niets af van de boven uitgesproken waardering voor deze grondige, klare en vernieuwende studie. Hopelijk vindt de auteur ooit de gelegenheid ook de geschiedenis van de volgende jaren te schrijven.

Michel Cloet

J. J. Huizinga, *J. Heemskerk Azn- (1818-1897). Conservatiefzonder Partij* (Harlingen: uitgegeven in eigen beheer, 1973, 301 blz.).

De schrijver van deze Leidse dissertatie heeft er goed aan gedaan zijn aandacht te richten op het vrijwel onbekende leven van de negentiende-eeuwse staatsman Heemskerk. Zeker, lang hebben zelfs middelbare scholieren geweten, dat Heemskerk Sr. de man was van drie ministeries en dat met hem de laatste Nederlandse conservatief ten grave was gedragen. Maar de mens achter zo veel taaie vasthoudendheid bleef hun verborgen, niet het minst vanwege onkunde in deze van hun leraren. Die konden er op hun beurt ook weinig aan doen, want er bestond geen behoorlijke studie over deze wat raadselachtige, moeizaam schipperende en weinig inspirerende figuur, van wie Oud in zijn *Honderd Jaren* (2e dr., 1954, 82-83) al te stellig constateerde dat hij in zijn jonge jaren een man 'van ultra-liberale begrippen' was om in de jaren zestig 'de meest op den voorgrond tredende leider der conservatieven' te worden.

Huizinga, nog door de Rotterdamse hoogleraar C. W. de Vries aan het opsporen van de familiearchieven gezet, heeft een schat van vaak onbekende gegevens verwerkt tot een goed gedocumenteerd, uitvoerig levensoverzicht. Bijzonder te waarderen valt dat hij - in tegenstelling tot bijvoorbeeld de dissertaties van Kasteel over Kuyper, Suttorp over De Savornin Lohman, Bos over Van Houten en Van Esveld over Treub - aan een biografische opzet heeft vastgehouden. Met als basis de persoonlijke beschouwingen van Heemskerk zelf staat diens levensontwikkeling hier dusdanig centraal, dat men zou kunnen spreken van een uitgewerkte autobiografische studie, aangevuld met visies van tijdgenoten en becomingmentarieerd en gecorrigeerd door een modern historicus. Die heeft zich zelfs als amateurpsycholoog laten kennen, doordat hij meer dan eens wijst op de vele 'vaderfiguren' die de aan autoriteit gehechte conservatief aan zijn identiteit zouden hebben geholpen: grootvader Stuart, zijn dominerende moeder, Thorbecke als de vrees inboezemende, uitdagende